

İLETİŞİM ETİĞİ VE ETİK EYLEM ; « THANK YOU FOR SMOKING / SİĞARA İÇTİĞİNİZ İÇİN TEŞEKKÜRLER » FİLMİ ÖRNEĞİ

Ekin Gündüz*

ÖZET

Jürgen Habermas'ın "İletişimsel Eylem Kuramı" çerçevesinde, "Thank You For Smoking / Sigara İçtiğiniz İçin Teşekkürler" filmi, temel karakterlerinin meslekleri ve birbirleriyle kurdukları iletişim biçimleri açısından "iletişim etiği" ve "meslek etiği" gibi kavramlar üzerine düşünmemize yol açmaktadır. Filmdeki öznelerin, "araçsal eylemler" ve "stratejik eylemler" ayrımı doğrultusunda görevsel (deontolojik) ve ereksel (teleolojik) etik çerçevesinde okumalarını yapmak mümkündür. Bu makalede iktisadi gereklilikler ve görsel kültürün film boyunca karakterlerin eylemlerinde belirleyici rol oynamasının etik eylem açısından yarattığı çelişkiler irdelenecektir. Bu çalışmayla, filmin başkarakterlerinin meslekleri olan lobcilik ve gazetecilik üzerinden "gösteri toplum"unun iletişim biçimleri hakkında etik tartışmaların gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Görevsel Etik, Ereksel Etik, Gazetecilik Etiği, İletişimsel Eylem, Gösteri Toplumu.

COMMUNICATION ETHICS AND ETHICAL ACTION ; THE MOVIE OF « THANK YOU FOR SMOKING » AS A CASE STUDY

ABSTRACT

In the framework of "The Theory of Communicative Action" by Jürgen Habermas, the movie "Thank You For Smoking" gives us an occasion to focus on the concepts like "communication ethics" and "business ethics" through the professions of its basic characters and their communication forms. It's possible to study filmic subjects around the dichotomy of "instrumental actions" and "strategic actions" within the frame of functional (deontological) and teleological ethics. We'll examine the contradictions about ethical action created by the fact that economical requirements and visul culture are determinants in the actions of protagonists. By this study, I aim to carry out ethical discussions about the communication forms of "show soceity" over lobbying and journalism careers of the protagonists.

Key Words: Functional Ethics, Teleological Ethics, Journalism Ethics, Communicative Action, The Society of Spectacle

*Araştırma Görevlisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü

1-GİRİŞ

Jason Reitman'ın yönettiği, Amerikan yapımı “Thank You For Smoking / Sigara İçtiğiniz İçin Teşekkürler (2005)” filmi, temel karakterlerinin meslekleri ve birbirleriyle kurdukları iletişim biçimleri açısından, Jürgen Habermas'ın “iletişimsel eylem kuramı” çerçevesinde, “iletişim etiği” ve “meslek etiği” gibi kavramlar üzerine çeşitli sorgulamalara yol açmaktadır. Filmin ana karakterleri; “Tütün Çalışmaları Akademisi (Academy of Tobacco Studies)”nin sözcüsü (lobici) olarak kamuoyunda sigaraya dair sempatik bir izlenim bırakmakla görevli olan Nick; 9 yaşlarındaki her erkek çocuğu gibi babasına hayranlık duymaya hazır olan fakat “sigara hakkında iyi şeyler söylemenin” toplumsal ahlakla bağdaşmaması karşısında çelişkiye düşerek Nick'i sorgulayan oğlu Joey; ve toplumsal yararı gözetmekten çok meslek hırsıyla önce Nick'in hayatına giren sonra da onun özel meslek sırlarını yayınlayan gazeteci Heather'dır.

Günümüzde, gösteri dünyasının yarattığı iletişim ortamı Habermas'ın tanımladığı ideal iletişim sürecinin adeta bir anti tezi olarak sosyal hayatımız üzerinde egemenlik kurmaktadır. Bununla birlikte, iktisadi zorunlulukların görevsel ve ereksel etik kavramlarını karşı karşıya getirdiği, bunun da etik eylemi çelişkili bir konuma taşıdığı görülmektedir. Filmde Nick çalıştığı firmanın doğrularını kabul ettirmek amacıyla, Heather ise gerçekleri ortaya koymak niyetiyle mesleki ve kişisel iletişim süreçlerini manipüle ederken, adeta toplumsal vicdanın temsilcisi konumunda olan çocuk karakter Joey, etik sorgulamaların da çıkış noktası olmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle, filmdeki karakterlerin mesleki eylemleri ve birbirleriyle kurdukları ilişkiler “etik” kavramı doğrultusunda irdelenecek, daha sonra yine film örneği üzerinden “etik” kavramının günümüz “gösteri toplumu” içinde hangi biçimlerde yer bulduğu gözlemlenecektir.

2- GÖREVSEL EYLEM VE “OYUN ALANI”

“Thank You For Smoking / Sigara İçtiğiniz İçin Teşekkürler” filmi televizyonda yayınlanan bir sohbet programının jeneriğiyle açılmaktadır, programın baş konuğu sigara yüzünden 15 yaşında kansere yakalanmış olan Robin adlı bir gençtir. Nick'le birlikte programın diğer konukları ise “Gençlerin sigara içmesine karşı olan anneler birliği”, “Akciğer derneği” ve “Sağlık ve insani yardım hizmetleri” kuruluşlarının sözcüleridir. İzleyiciler Nick'e karşı ön yargılıdır ve bunu açıkça göstermektedirler. Nick ise “*Bu tavırlarından dolayı onları suçlayabilir miyiz?*” diye sorar, çünkü o hayatını günde ortalama 1200 insanın ölümüne sebep olan bir kuruluş sayesinde kazanmaktadır. Bu kuruluş, sigaranın bağımlılık yaratmadığını kamuoyuna kanıtlamak amacıyla bilim adamları ve avukatlardan oluşan büyük bir kadroyla çalışmaktadır. Yapılan çalışmaların bilimselliği ve

hukuka uygunluğu ise tartışmalıdır. Nick bu kuruluşun kamuoyunda tanınan yüzüdür ve sadece konuşmak, ikna etmek için para almaktadır. Nick’i konuşurken gördüğümüz bir sahnede ağız hareketleriyle eş zamanlı olarak taramalı tüfek sesi duyarız; onun ne dediği ve karşılığında ne tepki aldığı önemli değildir, amacı doğrultusunda sürekli konuşmaya devam etmekle ve karşısındakini susturmakla görevlidir.

Nick’in filmin açılış sahnesindeki televizyon programında söyledikleri, görev kaygısının ahlaki kaygının önüne geçişini ve her koşulda haklı çıkmak üzere kullandığı demagoji yöntemini açıkça ortaya koymaktadır;

“Dünyanın en büyük tütün şirketleri nasıl olur da bu genç adamı kaybetmeyi göze alabilir? Hissizlik gibi algılanmasın ama bu durumda bir müşteri kaybediyor olunuz. Robin ve onun gibileri yaşatmak ve sigara içmeye devam etmelerini sağlamak bizim sadece umudumuz değil aynı zamanda en büyük uğraşımız. Asıl Ron Goodes (“Sağlık ve insani yardım hizmetleri”nin sözcüsü) Robin gibilerin ölmesini isteyen kişidir. Neden biliyor musunuz? Çünkü böylece bütçeleri artacak. Bu, insanların çaresizliğinden çıkar sağlamaktan başka bir şey değildir. (Ron Goodes’ı işaret ederek) Ve beyefendi bu yüzden kendinizden utanmalısınız. Ayrıca şunu da belirtiyim biz şu anda çocukları sigaradan uzak tutmak amacıyla 50 milyon dolarlık bir kampanya gerçekleştiriyoruz, çünkü sanırım hepimiz hemfikiriz ki Amerika’nın çocuklarından daha önemli olan bir şey yok. (Kanserli çocuk Robin’in elini sıkar)”

Bu söylem üzerine seyirciler alkışlar, Nick onları selamlar, o sırada reklam arası verilir ve Ron Goodes cevap hakkını kullanamaz. Nick oyunu kuralına göre oynamaktadır. Onun, mekânı, zamanı ve ötekilerin söz söyleme hakkını işgal eden iletişim biçimi televizyonun yarattığı iletişim ortamıyla fazlasıyla örtüşmektedir. Televizyonda hızla parçalanın görüntüler içeriğe dair odaklanmayı kırmakta, seyirciyi imgenin etkisi altında bırakmaktadır. Baudrillard da televizyondaki “kesme”nin ne denli etkin bir iletiyi dönüştürme yöntemi olduğuna dikkat çekmiştir. Ona göre, televizyon aracının aracılık ettiği şey, teknik örgütlenmesi yoluyla kolayca görselleştirilebilir, kesilebilir ve imgelerde okunabilir bir dünya fikri-ideolojisidir.(Baudrillard, 2004: 155) Televizyonda kısıtlı bir zaman vardır, izleyicinin duygularını ortak değerleri kullanarak yakalamak önemlidir ve en çok konuşan en haklı görünümdür. Televizyonda, Habermas’ın tabiriyle, “izleyiciler tarafından yalnızca başarı kıstaslarına göre değerlendirilen bir eylem bütününe” şahit oluruz; yalnızca amaçsal-rasyonel olarak eylemde bulunmanın değil, anlatımsal sözceleme yeteneğinin değerlendirildiği bir etkileşim durumu söz konusudur (Habermas, 1996: 121–122). Burada, ortak anlaşma hedefi, doğruluk, uygunluk ve içtenlik gibi kıstaslar yer almadığı için iletişimsel eylemden bahsetmek mümkün değildir. Bu daha çok, katılanların birbirleri için somut bir izleyici kitlesi oluşturduğu ve birbirlerine karşılıklı olarak bir şeyler sahnelediği bir karşılaşma olarak tanımlanan dramaturjik bir eylem bütünü olmaya uygundur. Fakat hem

Nick'in konuşma biçimi hem de televizyonun akışı herhangi bir sosyal etkileşime fırsat vermediği için dramaturjik eylemden söz etmek de mümkün değildir. Nick'in eylemi deontolojik yani görevseldir. Deontolojik eylem etik açısından, eylemin gerçekleşmesine olanak veren kurallar göz önünde bulundurularak değerlendirilmektedir. Eylemin ahlaki olarak doğru olup olmadığını bilmek için eylemin sonuçlarının iyi olup olmadığını anlama zahmetine girmeye gerek olmadığını ileri süren görevsel etik anlayışına göre, eylemin emredilen kurallara uygun olup olmadığını bilmek yeterlidir. (Bauman, 1998: 88) Bu etik anlayışında, ahlaki vicdan konu dışıdır, araçlar amaçlardan, davranışın iyiliği sonucun iyiliğinden, ahlak sorunu ve iyilik yapma sorunu birbirinden ayrılmaktadır. Böylece iyilik yapma sorunu tamamen ahlakın gündeminden çıkarılmakta ve onun yerine disiplin meselesi konmaktadır.

Nick mesleki görev ve sorumluluklarının bilinci içinde oyunu kuralına göre oynamaktadır. Eyleminin çerçevesi ve iletişim kurma biçimleri çok net bir şekilde belirlenmiştir, kendi sınırlarının ve amacının fazlasıyla bilincindedir. Zygmunt Bauman'ın kentli flaneur'ü "seyahat eden oyuncu" olarak tanımlarken söyledikleri Nick için de geçerlidir; onun oyunu ötekileri oynatmaktır, öteki oyuncuların kendi seçimini sınırlama potansiyeli taşıyan hareketlerini dikkate almaz, tek hareket ettirici, senaryo yazarı, yönetmen, zeki seyirci ve eleştirmen kendisidir. Bu anlamda Nick, tanımlanmış oyun alanı içinde "seyahat eden bir oyuncu", "kentli bir flaneur'dür". Ondan farkı ise bu oyun alanının içinde gerçekleştirdiği tüm eylemlerin deontolojik olmasıdır. İş sözleşmesine dahil olmayan tüm görevlerden ve vicdan azaplarından muafır. Amacına, tanımlanan kurallar doğrultusunda ulaşmak adına oyun alanı içinde özgürlüğü sınırsızdır, bu kurallar diğer oyuncular için de benimsenmiş kurallar olmadığı için, Nick'in oyunu tek başına oynanan bir oyundur. Bu anlamda, Yunanca demos (halk) ve ago (kendine çekmek) kelimelerinin birleşiminden oluşan demagoji sözcüğü; bilinen gerçeklerin saptırılması ve bir toplumun duygularını yanıltarak kendi çıkarını yürütme yolu olması bakımından Nick'in söylem ve eylemlerini tanımlayan en doğru sözcüktür. Görevsel etik bağlamında düşünüldüğünde Nick'in kendi eyleminin, "emredilen kurallar" ve "görev tanımı" gereği etik olduğunu savunması mümkündür. Bauman'ın görevsel eylemle ilgili açıklaması bu savunulabilirliği açıklamaktadır;

"Sözleşme ilişkisinde yükümlülükler sınırlandırılmıştır. Görev yerine getirilmezse kişi cezalandırılır. Bir yaptırım olmadıkça görev yoktur. İyi niyet burada cezalandırılma korkusunu izleyecektir ve her zaman yapılan şey, yükümlülüğü yerine getirmenin zorluğu ile görevin ihmali nedeniyle verilen cezanın sıkıntısıdır. Bu noktadan sonra eylemlerde kişisel hiçbir şey yoktur, eylemler uygulama kurumlarının denetimindeki ceza yaptırımlarıyla uzaktan kontrol edilir. Böyle bir sözleşme durumunda herkesin bu şekilde davranması beklenir, dolayısıyla bu kişinin bireysel durumu olarak ele alınmaz." (Bauman,1998: 28)

Görevsel etik bağlamında demagoji, eylemin belirlenmiş kurallar doğrultusunda gerçekleştirilmesi ve görevin yerine getirilmesi yükümlülüğü

açısından savunulabilir bir yöntemle dönüşebilmektedir. Fakat Habermas'ın önerdiği ideal iletişim ortamının yaratılması açısından değerlendirildiğinde, “ortak anlaşma hedefi” gözetmekten çok uzak olan demagojinin iletişim etiğiyle bağdaşmadığı açıkça görülmektedir.

Amerikan toplumunda yaygın bir meslek olan lobicilik Habermas'ın ideal iletişim ortamının yaratılabilmesinin temel koşulları olarak belirlediği karşılıklı çıkarları göz etme ve anlayış çabası, beraber yürütülen yorumlama süreci, normatif doğruluk, dürüstlük ve içtenlik gibi önermeler açısından eleştiriye çok açık bir meslektir. Bu meslek öncelikle yalnızca etkileme ve izlenim bırakma üzerine kurulu olması sebebiyle iletişimsel eylemin amaçlarını dışlamaktadır. “Oyunu kuralına göre oynamaya hazır olmak, doğrudan ya da dolaylı çıkarlarını güvenceye almak, yani her türlü ödüne, her türlü uzlaşmaya ve gizli anlaşmaya hazır olmak, özellikle açık ve parlak ifadelerle basit tavır alışlar sergilemeye ve kendini karmaşık malumatların sıkıntısına sokmamaya (*“The less you know, the better off you are/Nerede güçlü isen, bırak o yanın görünsün” özdeyişi uyarınca*) dikkat etmek” gibi temel gereklilikleri olan bu mesleğin iletişim kurma biçimini, Pierre Bourdieu'nun tabiriyle “demagojik sadeleştirme politikası” olarak da tanımlamak mümkündür. (Bourdieu, 1997: 99)

Patronu Nick'in iş tanımını “sır tutmak ve gerçeği saklamak” şeklinde yapmaktadır. O ise mesleği olan lobiciliği film yıldızlığına benzetmektedir. Baudrillard film yıldızlığını şu şekilde tanımlamaktadır; *“Sinemada güçlü olan tek şey efsanedir ve sinemasal efsanede baştan çıkarma vardır. Baştan çıkarıcı büyük bir figür, sinematografik imgenin aldatıcı ve büyüleyici gücüne bağlıdır... Star ise yapaydır; o ruhsal anlamda bir aktris olmakla yükümlüdür: Yüzü ise ne kendi ruhunu ne de kendi duyarlılığını yansıtır.”* (Baudrillard, 2001: 117-118) Nick'in de tıpkı film yıldızları gibi, bir sözleşmenin yükümlülüklerini yerine getirme kaygısında olan yüzü ve oyunu kuralına göre oynamaya ayarlanmış eylemleri kendi ruhunu ve duyarlılıklarını gizlemektedir. İletişim kurma biçimleri ise aldatıcı ve izlenim bırakmaya yöneliktir.

3- SİSTEM MANTIĞININ İLETİŞİM DEĞERLERİNE ETKİSİ

Lobicilik mesleği etik tartışmaların yanı sıra Amerikan toplumunun, daha genel olarak “gösteri toplumlarının” iletişim biçimleri hakkında da çeşitli açılımlara yol açmaktadır. Guy Debord'un tanımıyla gösteri, “insanların etkinliklerine tabi olmayan, insanların yapıp ettikleri tarafından yeniden ele alınamayan ve düzeltilemeyen şeydir; o, diyalogun karşıtıdır. Bağımsız temsil'in olduğu her yerde gösteri kendini yeniden yaratır”. (Debord, 1996: 18) Ortak anlaşma hedefine yönelik ideal iletişim ortamı, gösteri toplumunda yerini “göz önünde olanın” geçerliliğine bırakmıştır.

Gösteri çağının araçları “insanların özgün argümanlar ortaya atmaktan ziyade izlenim bırakmaya ilgi duymalarını sağlamışlardır.” (Postman, 2000: 112) Bu çağın meslek grupları da kendi disiplin alanlarının gerekliliklerini karşılamaktan ziyade iyi bir şovmenliğin gerektirdiği davranışlara kafa yormaktadırlar. Toplumsal yaşamı şekillendiren, gösteri mantığının tartışılmaz kıldığı geçerlilik kodlarıdır. Buna göre “görünen şey iyidir, iyi olan şey görünür”; Debord gösteri toplumunda ilkesel olarak talep edilen tutumun bu edilgen kabulleniş olduğunu ifade etmektedir. (Debord, 1996: 16) Ne söylediğin değil nasıl söylediğinin önemli olduğu lobcilik mesleği de, etkileme ve izlenim bırakma üzerine kurulu olması sebebiyle gösteri toplumunun beklentilerini karşılamaktadır.

Bu mesleğin özellikle Amerikan toplumunda yaygın olmasının sebeplerini bu toplumun belli özelliklerinde aramak mümkündür. Ali Akay, Amerikan kültürünü “kanıtlayabilme üzerine bir söze inanma kültürü” (Akay, 2002: 196) olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, Amerikalıların, yöneticilerin değerine inanıp inanmamaktan çok inandırıcılığına güvenmeyi sürdürdüklerini, hükümet reklamlarının çamaşır tozu reklamlarına benzediğini söylemektedir. Akay, Baudrillard’ın Amerika üzerine yazdığı yazıyı yorumlarken de, onun Amerika’yı ahlak ve zihniyetin değil, senaryonun, televizyonun kayıtsızlığının imgesi; anlam yüklü olmaktan çok dizi halinde gözler önünden geçen bir imgeler magması olarak tanımladığından bahsetmektedir. (Akay, 2002: 196) Gösteri toplumunun, anlamı dışlayan, kayıtsızlığı yücelterek bireyciliği öne çıkaran ve parayla şekillenen değerleri film içinde Nick ve Heather’ın eylemlerinde ve Joey’nin sorgulamalarında karşımıza çıkmaktadır.

Filmde Nick’in oğlu Joey’e “Amerikan hükümeti neden dünyanın en iyi hükümetidir?” sorusuna kanıtlarla yanıt veren bir konuşma hazırlama ödevi verilir. Babasından yardım isteyen Joey’e Nick’in tavsiyesi ise doğru cevapları araması değil, istediğini yazması olur ve şöyle bir önermede bulunur; “doğru tartışmayı bilirsen hiçbir zaman yenilmezsin”. Nick burada, “doğruya işaret eden” değil “doğru seçilmiş” kelimelerden bahsetmektedir. Filmde daha sonra, Joey’nin bazı kelimelere vurgu yaparak, zamanı ve mimiklerini merak uyandıracak şekilde kullanarak yaptığı konuşmadan cümleler duyarız, bir anlam bütünlüğe sahip olmayan, dolayısıyla bir şey kanıtlamayan, duyguları harekete geçirmeye yönelik bu cümleler tam da “izlenim bırakmaya” ve “doğru seçilmiş kelimelerin kullanımına” örnektir;

“Amerikan hükümeti neden dünyanın en iyi hükümetidir? Öncelikle dünyanın hiçbir yerinde bu kadar tutku yok... Elbette buna kapitalizm diyebilirsiniz, özgür pazar, gümrük tarifelerindeki indirimlerin kutlanması... Bunun için başka bir açıklamam var; Sevgi...”

Amerikan kültürü ve onun gösteri araçları film boyunca sık sık karşımıza çıkmaktadır. Filmde, sigaranın zararlarına dikkat çekmek amacıyla paketlerin üzerine amblemler konulmasıyla ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Buna karşılık Nick, sigarayı halka yeniden benimsetebilmek amacıyla sinema sektörüyle işbirliği

yapmak üzere California'ya gider. Habermas kitle iletişim araçlarının sosyal denetimde etkinliğinden bahsetmiştir, Baudrillard ise önceleri korku yoluyla kontrol edilirken artık eğlence yoluyla baştan çıkarılarak denetime tabi tutulduğumuza dikkat çekmiştir. Özellikle 1950'li yıllarda sigara Hollywood filmlerinde çok kullanılmış, aktörleri “cool” gösteren ikonik bir nesne haline gelmiştir. Filmde de bundan, o dönemde sigara satışlarının yükselmesi de örnek verilerek bahsedilmektedir. Bu anlamda, sinemanın sigara sempatisi için yeniden kullanılması fikrini, imgelerle baştan çıkan gösteri toplumunu “inandırabilmek” adına yerinde bir hamle olarak nitelendirmek mümkündür. Bununla birlikte aynı yaklaşımı sigara karşıtları da göstermektedir; sigara paketinin üzerine, ürünün zararlarını açıklayan bir yazı yerine zehir yazısıyla birlikte sigara içen bir kafatası resmi koyan yetkililer, bu tercihlerini görüntünün yazılı açıklamalardan daha etkili olduğunu öne sürerek savunmaktadırlar.

Nick bu mesleği neden yaptığını soran Heather'a “*herkesin ödemesi gereken bir mortgage var*” demektedir ve o sırada dış sesin “*yaşasın Nuremberg savunması*” dediği duyulmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası önde gelen savaş suçlularının yargılandığı Nuremberg mahkemelerinde birçok suçlu soykırımı inkâr etmese de sorumluluklarını dile getirmemiş, sadece “devletin meşru emirlerini yerine getirdiklerini” ifade etmişlerdir. Savaş suçlularının savunmalarını görevsel eylem söylemleriyle yapmaları etiğin çelişkili konumuna da dikkat çekmektedir. Alain Badiou da “genelde etik diye bir şey olamayacağından, sadece tekil hakikatlerin etiği olabileceğinden” (Badiou, 2004: 13) bahsederken bu çelişkiye işaret etmektedir. Fakat Ioanna Kuçuradi'nin, etik eylemi insan değerinin nasıl korunduğuyla ilgi kurarak açıklaması bir anlamda yol göstericidir. Buna göre, Nick'in bu işi yapma sebebine dair sorumluluğu geçiştiren söylemi Nuremberg savunmalarına benzetilirken, mesleki eyleminin etikle çelişkili bir durum sergilediği de ortaya konmaktadır.

Heather ise mesleğinde onu yükseltecek bir haber yapmanın peşindeyken, kamuoyunda sigarayı sevdirmeye çalışan adam olarak kötü bir şöhrete sahip olan Nick'in özel yaşamına girmektedir. Doğru ve tarafsız haber sağlamak ve kamu yararını gözetmek ilkeleri açısından gazetecilik, etik kuralların en çok geçerli olduğu mesleklerin başında gelmektedir. Gazetecinin sorumlulukları genel olarak şu şekilde tanımlanmaktadır (Bülbül, 2001: 46–47);

- Gazeteci önce kendi vicdanına karşı sorumludur. Vicdani sorumluluk kendi kendine denetim merdiveninin de ilk basamağıdır.
- Gazeteci çalıştığı basın-yayın organına karşı da sorumludur. Genel yayın kimliğine, yapısal ve içerik özelliklerine özen göstermek durumundadır.

- Gazeteci okurlarına, dinleyicilerine ve izleyicilerine karşı da sorumludur. Topladığı verileri ön yargısız değerlendirmeli, yansız olarak düzenlemeli, bireysel yorum ve tutumlardan uzak durmalı, yalnız doğruyu ve gerçeği yansıtmalıdır.
- Gazeteci kaynağa saygıyı ön planda tutarak, aldığı bilgileri haber malzemesi yapmamalıdır. Meslek etiği bunu gerektirmektedir. Gizlilik söz konusu olduğunda gazeteci haber uğruna zor duruma düşebilir. Kaynak aktardığı bilgiler için “off the record” uygulaması isterse, gazeteci etik ilke ve kurallarını da dikkate alarak verilen bilgileri haber yapmamalıdır.

Bu anlamda, Nick’ten yatak odasında aldığı tüm bilgileri makalesinde kullanan Heather’in eylemi, kişisel çıkarlar peşinde koşmamak, kamu çıkarlarının gerektirmediği durumlarda kişilerin özel yaşamlarına karışmamak, haber alırken dürüst yollara başvurmak, haber kaynaklarının gizliliğini korumak, kişi ve kurumları küçük düşürmemek gibi mesleki kuralları ihlal etmesi bakımından gazetecilik etiğine ters düşmektedir. Heather, hem meslek etiğini hem de toplumsal sorumluluğunu göz önünde bulundurarak, aldığı kararlarda mesleğinin saygınlığını da göz etmesi gerekirken bunu sağlamak için bir özdenetim uygulamaz.

Heather eylemini, gazeteci-lobici karşılaşmasında var olması gereken sözleşmenin bozulmasında Nick’in de sorumluluğu olduğunu öne sürerek savunmaktadır. Nick’in haberin öznesi olması açısından, Heather ve Nick arasında gizil bir sözleşmenin var olduğunu düşünmek mümkündür. Bauman’a göre, sözleşmeyle tanımlanmış bir davranışı ahlaki bir davranıştan ayıran şey “görevi yerine getirme görevi”nin her iki taraf içinde öbür tarafın siciline bağlı olmasıdır. (Bauman, 1998: 78) Kişi partneri aynı şeyi yaptığı sürece ve o ölçüde sözleşmeye uymakla yükümlüdür. Karşısındaki payına düşeni yapmazsa kişinin kendi yükümlülüğünün bağışlanması için bunu öne sürmesi yeterlidir.

Nick’in iş ve özel yaşamına dair sırlarının deşifre edildiği makalenin yayınlanmasının ardından Nick ve Heather arasında şöyle bir diyalog geçmektedir;

N: “Heather burada çok fazla bilgi var. Bunlar kayıt dışıydı.

H: “Bana hiçbir zaman kayıt dışı demedin.”

N: “Seninle birlikte olurken söylediklerim özel alanıma girer”

H: “Eğer uçakta, sinemada ya da yemekte konuşmak isteseydin o zaman sorun olmazdı. Ama sen benimle yatmak istedin, bana uyar.”

N: “Beni kullandın”

H: “Hadi Nick, çocukluk yapmayalım. İkimiz de işimizi seviyoruz. Ben sadece gazeteciyim sen de sadece lobicisin.”

N: “*Bunu bana nasıl yaparsın?*”

H: “*Mortgage için*”

İki ana karakterin de etik açıdan çelişkili eylemleri karşısında “mortgage” savunmasını öne sürmeleri filmde özellikle vurgulanmaktadır. Bu ekonomik zorunluluk söylemleri, Baudrillard’ın tabiriyle, değiş tokuş süreci içinde yer alamayacağı ifade edilen erdem, sevgi, bilgi, bilinç gibi şeylerin bile değişim değeri evrenine doğru çekildiği gerçeğine işaret etmektedir. Baudrillard bu durumu, “genel bir çürüme”, “evrensel bir nüfuz ve yetki satımı”, “kesinleşmiş ticari değerlerinin öğrenilebilmesi için her fiziki ya da ahlaki nesnenin pazara götürüldüğü” (Baudrillard, 1998: 108) bir dönem gibi saptamalarla açıklamaktadır.

Filmin iki ana karakteri arasında geçen diyalogda Heather’ın “ahlaki sorumluluğu geçiştiren” söylemi öne çıkmaktadır. Ona göre etik kurallar karşılıklı olarak ihlal edilmiştir; nasıl ki Nick için görevsel eylemi ahlaki vicdanın önündedir, Heather da görev bilinciyle yani kamuoyunu bilgilendirme adına vicdani sorumluluğunu göz ardı ederken haklı olduğuna inanmaktadır.

Nick ise buna karşılık, kendi sicilini temize çekebilmek amacıyla, Heather’ın ne olursa olsun gazetecilik etiğine karşı geldiği ve mesleğinin saygınlığını tehdit ettiği gerçeğinin üzerine gider ve böylece ilk defa teleolojik, yani sonucu gözeten bir eylem gerçekleştirmiş olur. Heather’ın eylemine karşılık vermek amacıyla gazetecilerle konuşurken onların mesleki değerleri üzerinden kendisini haklı çıkarmaya çalışmaktadır;

“Sizin adınızı temize çıkarana kadar rahat etmeyeceğim. Öğrendim ki basın mensuplarından birisiyle asla cinsel yakınlık kurmamak gerekiyormuş. Suç benim ama gazeteci kılığındaki bir baştan çıkarıcıyla kurduğum anlamsız ilişki yüzünden benim değil sizin mesleğinizin adı lekelendi. Bu kişinin adını açıklamayacağım çünkü benim haysiyetim var.”

4- SONUÇ

Kendi mesleğinin “ahlaki bir esneklik” gerektirdiğini söyleyen Nick de, bir gazeteci olarak “belli durumlarda güç etik çelişkilerle tek başına karşılaşan ve ahlaki bir seçim yapmak zorunda kalan” (Belsey ve Chadwick, 1998: 24) Heather da, etik açısından tartışmaya açık durumlar sergilemektedirler.

Filmde toplumsal vicdanı temsil eden çocuk karakterin dışında ele alınan yetişkin iki karakterin, toplumsal etikle çelişen araçsal ve stratejik eylemlerini mesleki etik anlayışı çerçevesinde savunmaları ve “*herkesin ödemesi gereken bir mortgage var*” söylemleri kamuoyu ve iletişim değerlerini şekillendiren iktisadi

nesnellik temelini de ortaya koymaktadır. Alain Badiou “*Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*” başlıklı kitabında, zorunluluğa verilen modern ad “iktisat”tır açıklamasını yapmaktadır. Ona göre, parlamenter rejimlerimizin, üzerinde zorunlu görünen her şeyi peşinen onaylamaya mahkûm edilmiş bir öznellik ve bir kamuoyu örgütledikleri temel, iktisadi nesnelliktir, yani sermayenin mantığıdır. (Badiou, 2004: 42) Habermas da, çağdaş toplumlarda sistem mantığının insanın iletişim yetkinliği üzerindeki zayıflatıcı ve baskıcı etkisinden bahsetmiştir. Badiou hayatta kalma rutinlerinin bahsedebileceğimiz bütün iyilere karşı kayıtsız olduğunu söyler. Ona göre her çıkar peşinde koşmanın tek meşruiyet kaynağı başarıdır. (Badiou, 2004: 65) Bauman da “para ilişkisi kent tipi ilişkinin en önemli örneğidir... Yalnızca duygusal tarafsızlık koşulları altında doğru bir şekilde uygulanabilir” (Bauman, 1998: 187) derken, çıkar hesapları olarak nitelendirebileceğimiz para, başarı ve iktidar hırsı bütünüünün mesleki ve iletişimsel eylemlerimizi ne derece etkiliyor olduğuna dikkat çekmektedir.

Nick’in, toplumsal vicdandan çok onun kendi vicdanının temsilcisi olan oğluyla sokratik bir diyalog kurarak -yani ona benimseterek ve onaylatarak- mesleğini anlatması ve akılcı bir iletişim biçimi olmayan demagojiyi kullanması hem iletişim etiği hem de toplumsal etik açısından çelişkili bir durum yaratmaktadır. Ona demagoji yöntemlerini ve amaç uğruna etik dışı davranmayı göstererek zarar vereceğini hisseden Nick’in ahlaki vicdanının sesi, yalnızca oğluyla birlikte olduğu zamanlarda ortaya çıkmaktadır.

Nick’in patronu, ölüm döşeğinde olan ve her yerde sigaraya karşıt söylemler veren Marlboro reklamlarının eski yüzü yaşlı adama bir çanta dolusu para götürmesini istediği sahnede Nick ilk defa görevsel eylemini sorgulamaktadır. Bu çatışmayı yaşamasının sebebi oğlu Joey’nin yanında olmasıdır; vicdanının temsilcisi olan oğlunu yanında götürmek istemeyerek rahatsızlığını gösterir. Fakat Joey’i yanına almak durumunda kalır, yol boyunca arabada bir para çantasına bir Joey’e endişeli bir biçimde bakışını görürüz. Görmeye gittikleri yaşlı adam başta “gururumu satın alamazsınız” gibi cümleler kurarken, sonunda “*herkesin ödemesi gereken bir mortgage var*” diyerek yumuşar ve parayı alır. Joey tüm bunlara şahit olur ve babasının eylemini sorgular, onun gözle görülen ikna kabiliyeti ve her koşulda kazanması Joey’de hayranlık uyandırır çünkü sorgulamasını sezgileri doğrultusunda yapmaktadır, sonuçları değerlendirebilecek bir deneyime sahip değildir. Ona gösterilen ve öğretileni benimsemeye açıktır.

Nick sigara karşıtlarıyla yüz yüze geldiğinde ona yöneltilen soru karşısında bir kez daha çelişkiye düşmektedir; “*Kendi çocuğunuz 18 yaşına geldiğinde sigara içmesine izin verecek misiniz?*” Bu soruya biraz duraksayarak “*Eğer isterse ilk paketini ben alırım*” cevabını verse de yaşadığı iç çatışma seyirciye gösterilmektedir. Basın mensuplarının “*Sigarayı savunmaya devam edecek misiniz?*” sorusuyla birlikte bu çatışma daha da açığa çıkmaktadır. Sonunda Nick, “*Bazı sorumluluklar mortgage ödemekten daha önemlidir*” düşüncesiyle işe devam etmemeye karar vermektedir. Bu kararı almasındaki itici güç ise yine vicdanının

temsilcisi olan Joey'dir. Kısacası Nick, etrafındaki sorumluluk duyduğu tek kişi olan oğlu için, onu sürekli etik çelişkilere sürükleyen işinden vazgeçmektedir. Bununla birlikte film, etik ve ahlaki vicdanla ilgili genel bir söyleme de ulaşmaktadır. Modern çağın getirdiği bireycilik sadece yakınımızı kapsayan, genelleşmeyen bir ahlak anlayışını yerleştirmiştir. Yakın ve sevgili olana karşı sorumluluğumuz üstlenildiği ve yerine getirildiği zaman ahlaki vicdanımız tatmin olmaktadır. Yaptıklarımızın ve yapmaktan vazgeçtiklerimizin uzak etkileri ya görünmez kalır ve dolayısıyla endişe verici değildir ya da ortaya koyulur ve müdahale bir yana, çok gayretli ilgimizi ne talep edecek ne de memnuniyetle karşılayacak kurumlar tarafından üstlenildiğine inanılır. (Bauman, 1998: 263)

Nick'ten uzaklaşıp filme genel olarak baktığımızda, yönetmenin bu sonla, ahlaki vicdan ve insan değeri gözeten etik kavramlarına bireyci bir söylemle yaklaştığını söylemek mümkündür. Ahlaki sorumluluğun önemi bireyin özel kaygıları üzerinden genele bağlanmaktadır. Nick oğlu için bu işi devam ettirmemeye karar vermekte fakat sigara karşıtlarıyla son kez yüz yüze geldiği bir tartışma içinde yine bilindik yöntemini uygulayarak mesleki açıdan kendisini temize çıkarmayı da ihmal etmemektedir. Bu anlamda filmin sonunda yönetmen, "oyun alanının" baki kalacağına işaret ederken, "ahlaki sorumluluğu **bireyin özel kaygıları** arasına yerleştiren" (Bauman, 1998: 294) modern söylemlere de bir yenisini eklemektedir.

KAYNAKÇA

1. AKAY A., 2002, *Postmodern Görüntü*, İstanbul, Bağlam yay.
2. BADIOU A., 2004, *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*, İstanbul, Metis yay.
3. BAUDRILLARD J., 1998, *Üretimin Aynası*, İzmir, Dokuz Eylül yay.
4. BAUDRILLARD J., 2001, *Baştan Çıkarma Üzerine*, İstanbul, Ayrıntı yay.
5. BAUDRILLARD J., 2004, *Tüketim Toplumu*, İstanbul, Ayrıntı yay.
6. BAUMAN Z., 1998, *Postmodern Etik*, İstanbul, Ayrıntı yay.
7. BELSEY A., CHADWICK R., 1998, *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, İstanbul, Ayrıntı yay.
8. BOURDIEU P., 1997, *Televizyon Üzerine*, İstanbul, Yapı Kredi yay.

9. BÜLBÜL R., 2001, *İletişim ve Etik*, Ankara, Nobel yayın dağıtım
10. DEBORD G., 1996, *Gösteri Toplumu*, İstanbul, Ayrıntı yay.
11. HABERMAS J., 1996, *İletişimsel Eylem Kuramı*, İstanbul, Kabalcı yay.
12. KUÇURADI İ., 1988, *Etik*, Ankara, Meteksan Ltd. Şti.
13. POSTMAN N., 2004, *Televizyon Öldüren Eğlence*, İstanbul, Ayrıntı yay.